

Undtagelsestilstandens undtagelser

Af Anne Brockenhuus-Schack

Introduktion

Allerede i indledningen af *Politisk Teologi*¹ sammenfører den tyske retsfilosof Carl Schmitt to af sine kernebegreber: ”Suveræn er den, der træffer afgørelsen om undtagelsestilstanden”², og de fortsætter med at være tæt knyttede, lige som det er dem, jeg især vil se nærmere på. Med udgangspunkt i hans politiske teorier, kan man spørge i hvor høj grad suverænen kan træffe afgørelse om nødsituationen (med Schmitts ord ”Ausnahmezustand”), om definitionen af ven-fjende-begrebet og i sidste ende om krigen, som han hævder? Hvor ligger begrænsningerne i suverænenes magt og hvor er der tale om suverænitetssafgivelse? Min tese er, at Schmitts suverænitetssprincip er begrænset og hans definition af undtagelsestilstanden ikke fyldestgørende. Således mener jeg ikke, at han tager højde for, at der kan være *undtagelser fra undtagelsestilstanden* og at det er langt fra altid er op til suverænen at bestemme denne. I min empiri vil jeg, med ebola-udbruddet i Vestafrika og Enhedslistens (EL) to seneste principprogrammer, give eksempler på netop sådanne undtagelser og se på, hvorvidt Schmitts definition af suverænitetssprincippet er gældende. Især i det sidste eksempel vil jeg hævde, at der er tale om en *iboende* undtagelse.

Først i de senere år er Carl Schmitt, som var ”nazismens kronjurist”³, blevet *delvist* rehabiliteret. Det er primært sket på baggrund af, at selv om han gik ind for et autoritært styre, var han aldrig fortaler for diktaturet, som det fremgår af hans tidligere værker. Men demokratisk var han aldrig. Demokratiet og menneskerettighederne mener han ifølge Lars Bo Kaspersens introduktion til *Det politiske begreb*⁴ er sat ud af kraft med undtagelsestilstanden, lige som liberalisme og velfærdsideologi var ”totalstatstendenser”, der underminerede den klassiske suveræne stat⁵. En anden grund til fordums ’glemsel’ er muligvis, at han efter min mening ikke er let tilgængelig. Dertil kommer, at han anvender og definerer en række begreber, der for nogles vedkommende ikke er entydige, og hver især kræver de en uddybning. Her vil jeg udover de nævnte to kernebegreber se på nogle af hans underbegreber som ’ven-fjende-begrebet’, ’decisionsaspektet’, ’det politiske begreb’ og ’krigen’. Endvidere vil jeg fremdrage nogle af Schmitts inspirationskilder og på flere punkter sammenholde ham med Giorgio Agambens synspunkter.

Suverænen og decisionsaspektet

¹ Carl Schmitt: *Politisk Teologi & Romersk katolicisme og politisk form*

² *Ibid*, p. 25

³ *Ibid*, s.8

⁴ Carl Schmitt: *Det politiske begreb*, s.23

⁵ *Ibid*, s. 25

Suveræniteten betegner Schmitt som et grænsetilfælde, ”der (kun) angår den yderste sfære”⁶. Ligeledes er undtagelsestilstanden ikke defineret i den gældende retsorden, hvorfor forudsætningen for og indholdet af denne må være ubegrænset. Om suverænen hedder det:

”Han afgør både, om der foreligger et ekstremt nødstilfælde, og hvad der skal ske for at overvinde det. Han står uden for den normalt gældende retsorden og er alligevel en del af den, da han er bemyndiget til at afgøre om forfatningen kan suspenderes in toto” (s.26).

Giorgio Agamben erklærer sig i sin bog *Undtagelsestilstanden* uenig med Schmitt. Agamben efterlyser således en teori om undtagelsestilstanden i den offentlige ret. Uden den mener han, at der således opstår ”ingenmandsland”⁷ mellem offentlig ret og politisk kendsgerning, Undtagelsestilstanden er ”som et fiktivt hul”⁸ og ”et retsligt tomrum”⁹. Men også, at den ikke er en særlov, men sætter selve den juridiske orden ud af kraft. For som han skriver: ”nød har ingen lov”¹⁰. Det indebærer for ham, at nød er en subjektiv dom og afhænger af det mål, man vil nå. Alligevel kalder han det både en styrke og et paradoks, at Schmitts suverænitetbegreb udspringer af undtagelsestilstanden og ikke omvendt, hvilket Agamben forklarer med, at Schmitt forsøgte at forankre undtagelsestilfældet i retsordenen, der kun er mulig, hvis det forinden er beskrevet bl.a. i diktatoriske termer.

Jeg tilslutter mig Agambens udlægning. Der må altid være en hensigt eller et mål for eksempelvis undtagelsestilstanden – også hvor disse ikke er tilstrækkeligt begrundede som eksempelvis flere af Danmarks seneste krige.

Schmitt gik netop ind for et autoritært styre – om end jeg modsat Agamben ikke mener, at dette i Schmitts forstand var diktatorisk – hvorfor førstnævntes definition af suverænen ikke holder i et demokratisk samfund. Her fordres et parlamentarisk flertal (om end nok så lille) for eksempelvis at definere et ”ekstremt nødstilfælde”, endsige at gå i krig. Retsordenen kan og bør ikke uden videre kunne suspenderes ensidigt af en enkelt magthavers afgørelse. Heri ligger også, at suverænen i et demokrati ikke kan være en ’person’, men er en regering, som, såfremt det er en mindretalsregering, som det f.eks. oftest er tilfældet i Danmark, må søge tilslutning til sin politik fra gang til gang – også i ekstreme tilfælde som krig.

Den første, der definerede suverænitetetsprincipper var Jean Bodin i sit hovedværk *Six livres de la république* (1576). Her introducerer han det *decisionsaspekt*, som Carl Schmitt anvender flere gange om nødstilfældet, der ”gør diskussionen om forholdet mellem fyrsten og stænderne til et spørgsmål om enten-eller”¹¹. Schmitt er imponeret over Bodin definition og måde, hvorved denne ”opfattede suverænitet som en udelelig enhed og endegyldig afgjorde spørgsmålet om magten i staten”¹².

⁶ Politisk Teologi, s.25

⁷ Giorgio Agamben: Undtagelsen, s.26

⁸ Ibid, s. 63

⁹ Ibid, s. 78

¹⁰ Ibid, s. 54

¹¹ Ibid, s. 27

¹² Ibid, s. 28

Men Carl Schmitt er også i høj grad inspireret af Thomas Hobbes, som han kalder den klassiske repræsentant for den decisionistiske type. Schmitt citerer Hobbes for i slutningen af sidstnævntes værk *Leviathan* (1651), at udlægge bogens egentlige formål som ”*the mutual relation 'between Protection and Obedience'*”¹³. Hobbes ser i sin bog suverænen som menneskeheden samlet i en krop.

Hans udgangspunkt var en reaktion mod naturtilstanden og *bellum omnium contra omnes* (alles krig mod alle), hvor menneskers liv uden den samlede statsmagt med vægt på magt vil være ”*ensomst, fattigt, beskidt, dyrisk og kort.*”¹⁴ Som en reaktion mod den engelske borgerkrig efter Charles 1 gik Hobbes ind for den stærke stat, hvor befolkningen gennem en indbyrdes kontrakt overgiver alle rettigheder til en suveræn, der til gengæld skal stå som garant for deres sikkerhed. Med kontrakten forenes de enkelte individer til en enhed; udtryk for befolkningens fornuftige vilje. ”*For vor Forpligtelse og vor Frihed består i selve Underkastelseshandlingen*”¹⁵. Denne kontrakt er ubrydelig for suverænen. ”*Den binder ham ikke og kan ikke binde ham, fordi han er kontrakten*”¹⁶. Og Hobbes går endog så langt, at han hævder, at suverænen ikke kan begå noget uretmæssigt eller noget overgreb. Men opfylder suverænen ikke sin del af forpligtelserne, og er han ikke længere i stand til at beskytte folket, vil naturtilstanden være genindført. For som Schmitt citerer Hobbes for, så er staten et ”*fornuftens rige*”¹⁷.

Jeg er uenig med Schmitt i, når han flere steder henholder sig til Bodin og Hobbes. Således ser jeg ikke magten som en ubrydelig enhed. Hvis det var tilfældet, ville den være uforanderlig, og i demokratiet ville valg og muligheden for at udskifte magthaverne i så fald være udelukket. Heri ligger, at kontrakten, forstået som det politiske grundlag, magthaverne er gået til valg på, selvsagt ikke er ubrydelig. I Schmitts ånd er suverænen fejlfri. Det synes uomtvisteligt ikke at være korrekt; dertil kan der opremses alt for mange eksempler. Endelig finder jeg den hobbeske underkastelseshandling og totale lydighed fra folket direkte frastødende, om end jeg medgiver, at folket til enhver tid må følge landets love, hvis ikke det selvsamme folk gør oprør mod lovene, fordi folket finder dem enten utilstrækkelige eller uretfærdige.

Undtagelsestilstanden og det politiske begreb

For Schmitt er undtagelsestilstanden en *konstant* mulighed, som han anfører flere steder. Fra 1933 bliver den gjort *permanent*, hvilket ifølge Lars Christiansens introduktion til *Politisk Teori* aldrig har været Schmitts intention.

Agamben supplerer dette med, at Hitler suspenderede Weimarforfatningens artikler om den personlige frihed og under hele Det Tredje Rige herskede undtagelsestilstanden uafbrudt. ”*Siden er den forsættelige skabelse af en permanent undtagelsestilstand (også selv om den i teknisk forstand ikke er-*

¹³ Carl Schmitt: Det politiske begreb, s. 92

¹⁴ Thomas Hobbes; *Leviathan*, s. 140

¹⁵ *Ibid*, s. 208

¹⁶ *Ibid*, s. 23

¹⁷ Schmitt: Det politiske begreb, s. 103

klæres) blevet en af de væsentlige former for praksis for nutidens stater – også de såkaldte demokratiske”¹⁸. Han kalder det samtidig den nuværende politiks ”dominerede regeringsparadigme”¹⁹.

Som jeg tolker Schmitt i forhold til Agamben, ser førstnævnte det som en til stadighed værende mulighed, mens sidstnævnte fastholder, at det ikke blot er en mulighed, men en realitet, der skriver sig tilbage fra nazismens tid og frem til nu. Her er jeg nok mest tilbøjelig til at give Agamben ret. Der synes således og desværre at være alt for let at gribe til våben – selv i situationer, hvor en stor del af en befolkning ikke føler deres sikkerhed direkte truet.

”Undtagelsestilfældet er det tilfælde, der ikke er defineret i den gældende retsorden – det kan højst betegnes som et tilfælde af yderste nød (...) Først undtagelsestilfældet aktualiserer spørgsmålet om suverænenens subjekt”²⁰.

Schmitt afviser, at man i detaljer kan angive præcist, hvornår der foreligger et nødtilfælde, men understreger, at suverænenes kompetence i og med undtagelsestilstanden må være ubegrænset. Undtagelsestilfældet er så at sige en suspendering af hele den bestående orden, hvorved staten består, mens retten træder tilbage:

”Da undtagelsestilstanden stadigvæk er noget andet end anarki og kaos, så råder der stadigvæk en orden i juridisk forstand, også selvom det ikke er en retsorden. Her viser statens eksistens sin ubestridelige overlegenhed over retsnormen. Afgørelsen gør sig fri af alle normative bindinger og bliver i egentlig forstand absolut”²¹.

Schmitt finder undtagelsen mere interessant end det normale, hvor sidstnævnte ingenting beviser, mens ”undtagelsen beviser alt; den bekræfter ikke reglen, reglen lever i det hele taget kun i kraft af undtagelsen”²².

Min kommentar til hele afsnittet om undtagelsestilstanden fremgår allerede i mit afsnit om suverænen.

”Afgørelsen om noget er upolitisk er altid en politisk afgørelse uanset, hvem der træffer den, og hvilke beviser der fremføres”²³, skriver Schmitt. Ifølge ham er statslig suverænitet kendetegnet ved beføjelsen til at ophæve gældende ret; suverænen har stort set et ”afgørelsesmonopol”²⁴.

Den første sætning i bogen *Det politiske begreb* fastslår Carl Schmitt, at ”Statens begreb forudsætter det politiske begreb”²⁵. I sit forord til 1963-udgaven kalder Schmitt det for ”en abstrakt formuleret tese”²⁶. Han efterlyser en klar definition af det politiske og afviser på det bestemteste, at der

¹⁸ Agamben: Undtagelsen, s. 27

¹⁹ Ibid, s. 27

²⁰ Schmitt: Politisk Teologi, s. 26

²¹ Ibid, s. 31

²² Ibid, s. 34

²³ Ibid., s. 22

²⁴ Ibid, s. 32

²⁵ Carl Schmitt: Det politiske begreb, s. 51

²⁶ Ibid, s. 42

kan sættes lighedstegn mellem 'politisk' og 'statslig' – ”en utilfredsstillende cirkel åbenlyst”²⁷, som han kalder det, idet staten da fremtræder som noget politisk og det politiske som noget statsligt.

Nok er stat og politik to forskellige ting, men for mig at se, hænger de i en vis forstand nøje sammen. Det er vel næppe muligt at tale om den upolitiske stat – selv hvis det i et tænkt eksempel skulle forekomme, kan det højst være tilsyneladende. Omvendt medgiver jeg, at man godt kan tale om politik uden at det rummer det statslige element. Men i det store hele er de to begreber som oftest tæt forbundne.

Ven-fjende og krigen

Schmitt betegner det som en fejl i den genoptrykte 1932-udgave, at der ikke skelnes tilstrækkeligt tydeligt mellem de forskellige typer af fjender. Den politiske sondring går igen, idet ”*de politiske handlinger og motiver kan føres tilbage til, er sondringen mellem ven og fjende*”²⁸. Dette uddyber han dog ikke.

Den politiske fjende for Schmitt er ”*netop den anden, den fremmede*”²⁹. For fjenden er ikke en privat modstander, men en kæmpende menneskeforsamling, der står over for en tilsvarende samling mennesker. ”*Fjenden er kun den offentlige fjende, fordi alt hvad der knytter sig til en sådan samling mennesker, og især til et helt folk, herved bliver offentligt*”³⁰.

Schmitt skriver også, at statens selv må bestemme, hvem der er den indre fjende. Det kan være tegn på borgerkrig, mens han ikke ofre mange ord på revolutionen.

I en statslig sammenhæng er fjenden ifølge min mening ikke nødvendigvis en menneskeforsamling, om end det oftest opfattes som sådan. Det kan også være enkeltpersoner, hvis udtalte (politiske) opfattelse og gerninger er i strid med statsmagtens. Her kan bl.a. nævnes den politiske agitator. Men afhængig af tilslutningen er han ikke nødvendigvis en folkefjende. Jeg medgiver dog, at Schmitt har ret i, at fjenden – i ental eller flertal – for staten må være offentlig og ikke privat – skønt han/de dog ikke behøver at være fremmed(e).

I den politiske sfære må et folk selv sondre mellem ven og fjende, mener Schmitt – ”*Heri ligger essensen af dets politiske eksistens. Har det ikke længere evnen eller viljen til denne sondring, hører det op med at eksistere politisk.*”³¹. Og han fortsætter:

”*Krigens mening består ikke i, at den føres for idealer eller retsnormer, men i at den føres mod en virkelig fjende*”³².

---

²⁷ Ibid, s. 52

²⁸ Ibid, s. 60

²⁹ Ibid, s. 61

³⁰ Ibid, s. 63

³¹ Ibid, s. 89

³² Ibid, s. 89

Og hermed er vi kommet til Carl Schmitts definition af krigen.

*”Krig er væbnet kamp mellem organiserede politiske enheder, borgerkrig væbnet kamp inden for en organiseret (men dermed dog problematiseret) enhed”*³³. For ham betyder det hverken konkurrence, diskussionens ’rent åndelige’ kamp eller tvekampen, som alle udkæmper.

*”Begreberne ven, fjende og kamp får deres reelle mening i og med, at de har og altid vil have en særlig tilknytning til den reelle mulighed for fysisk at dræbe”*³⁴.

Schmitt afviser, at krig og revolution kan være hverken noget ’socialt’ eller noget ’idealt’, og krigen er derfor ikke den clausewitzske ’fortsættelse af politikken med andre midler’. For krigen, der hverken er politikens hensigt eller mål, er den forudsætning, der fremkalder en særlig politisk adfærd.

Her er Agamben som nævnt uenig med Schmitt. Førstnævnte mener, som tidligere anført, at nøden – og hermed årsagen til krigen – drejer som om det mål, man vil opnå. Som jeg læser Schmitt er det et spørgsmål om hvem der kom først, hønen eller ægget. Man kunne jo med samme ret sige, at det er en særlig politik, der fører til krigen.

Ebola – den utilstrækkelige undtagelsestilstand

Der er mange internationale eksempler på suverænitetssafgivelse. Her kan bl.a. nævnes EU og Menneskerettigheds- og andre internationale konventioner. Men når det kommer til undtagelsestilstanden, er der i ingen af disse tilfælde tale om, at den enkelte magthaver (suveræn) i den enkelte stat alene afgør denne, men netop har afgivet sin suverænitet til overnationale myndigheder. I det følgende, empiriske afsnit vil jeg give et eksempel på, hvordan suverænitetetsbegrebet (omend med de lokale magthaveres accept) sættes ud af kraft – ikke blot ved en undtagelsestilstand men også af en undtagelse til denne.

Ebola-udbruddet i Vestafrika i 2014, der skyldes et blødningsfebervirus, er et sådant eksempel på, hvordan en planlagt undtagelsestilstand ikke viste sig at være tilstrækkelig i mødet med virkeligheden og derfor måtte forstærkes med en yderligere undtagelse.

Det Internationale Sundheds Regulativ³⁵ er det folkeretlige grundlag for *”at forebygge, beskytte imod, kontrollere og sørge for folkesundhedsmæssig reaktion på international sygdomsspredning på en måde, som står i rimeligt forhold til og er begrænset til folkesundhedsmæssige risici, og som undgår unødvendige indgreb i international trafik og handel”*³⁶.

Artiklerne 47-49 beskriver proceduren for, at WHO kan erklære et givet sygdomsudbrud for en folkesundhedsmæssig krisesituation af international betydning – en PHEIC med dets engelske akro-

³³ Ibid, s. 68.

³⁴ Ibid, s. 68

³⁵ Det internationale sundhedsregulativ (International Health Regulations) 2005 Uofficiel dansk udgave

³⁶ Ibid, Artikel 2

nym³⁷.

Med ebola fik Verdenssundhedsorganisationen i marts, 2014³⁸, den første indberetning om tilfælde af ebola virus sygdom i Guinea. Første skridt i kriseberedskabet iflg. Sundhedsregulativet var erkendelsen af, at de lokale myndigheder og magthavere ikke magtede situationen. Udbruddet viste sig af en række grunde at være vanskeligt at bringe under kontrol³⁹. Det skal fremhæves, at smittespredningen denne gang var meget mere mobil end i nogen af de forudgående omkring 20, sporadiske udbrud, der har været siden ebola første gang blev erkendt i 1976, i det daværende Zaire. Med tidligere udbrud har man haft det 'held', om man så må sige, at udbruddene skete i fjerntliggende landsbyer, hvad der gjorde det nemmere at inddæmme smitten og bryde smittekæderne. Epicenteret her var ganske vist den skovrige, sydlige del af Guinea⁴⁰, men netop her er grænserne til nabolandene Liberia og Sierra Leone yderst porøse. Ydermere nåede smitten hurtigt de tre landes storbyer.

Alle tre lande lider under fravær af et egentligt sundhedsvæsen, og sygdomsbekæmpelsen kom hurtigt bagud i forhold til smittespredningen. Den 8. august 2014 valgte WHO derfor at erklære en PHEIC⁴¹ og dermed en undtagelsestilstand. Men hvis meningen skulle være, at der nu ville ske noget, fordi gældende regler kunne tilsidesættes og ekstraordinære skridt legitimeres, så udeblev virkningen.

For selv om Det Internationale Sundheds Regulativ binder de 196 underskrivende lande juridisk, er indholdet i praksis ikke andet end uforpligtigende rådgivning uden indbyggede sanktionsmuligheder.

Et nok så vigtigt formål med at erklære en PHEIC er at signalere et behov for at mobilisere yderligere ressourcer. Den effekt udeblev totalt med ebola-udbruddet i Vestafrika. I stedet måtte der noget ekstra-ekstraordinært til – en undtagelse til undtagelsestilstanden – og løsningen blev, at FN's Sikkerhedsråd den 18. september 2014 vedtog resolution 2177 (2014)⁴², der klassificerede ebolaudbruddet i Guinea, Liberia og Sierra Leone som en trussel mod international fred og sikkerhed. Samtidig understregede resolutionen behovet for, at ekstraordinære midler blev taget i brug for at bringe udbruddet under kontrol.

Liberia satte relativt tidligt militæret ind for at begrænse smitten. Herved opstod der dels frygt i befolkningen, dels fødevarer mangel i hovedstaden. Derfor medgav den liberianske økonomiminister, Dr. Mounir Siaplay, for nyligt⁴³ at det var en fejl, og at man klart bør overveje, hvilke tiltag man

³⁷ Public Health Emergency of International Concern

³⁸ http://www.who.int/csr/don/2014_03_23_ebola/en/

³⁹ Se eksempelvis Information den 16. oktober, 2014 <http://www.information.dk/512732>

⁴⁰ New England Journal Medicine 2014; 371:1180-1183 September 25, 2014. DOI: 10.1056/NEJMp1409858

⁴¹ <http://www.who.int/mediacentre/news/statements/2014/ebola-20140808/en/>

⁴² <http://www.un.org/press/en/2014/sc11566.doc.htm>

⁴³ ECOSOC: Special meeting on "Ebola: A threat to sustainable development, 5. December, 2014.

<https://papersmart.unmeetings.org/ecosoc/sessions/2015/programme/3rd-meeting-special-meeting-on-“ebola-a-threat-to-sustainable-development”/>

anvender under en national undtagelsestilstand, som landet erklærede inden den internationale intervention. Altså såvel op- som evt. nedtrapning af en sådan nødsituation.

Enhedslisten og krigen

I min indledning hævdede jeg, at et parti på den yderste danske venstrefløj som Enhedslisten (EL) har iboende en *undtagelse* til 'undtagelsestilstanden. Dette vil jeg forsøge at underbygge, om end det ikke er så ligetil som med ebola-eksemplet. Dette forudsætte dog en afklaring af, hvorvidt der for ELs vedkommende er tale om et revolutionært parti, og her rejser spørgsmålet sig, i hvor høj grad man kan kalde EL for et sådant. For det er ikke tilstrækkeligt, at partiet er placeret på den yderste venstrefløj for at kunne påkalde sig undtagelsen. Imidlertid er der en markant forskel på ELs principprogram fra 2003 og 2014, hvilket jeg vil komme nærmere ind på i det følgende. Ja, man kan ligefrem spørge, hvor revolutionen gik hen, da den gik ud...

Stort set alle partier – og tydeligst på de politiske yderfløje – har opstillet krav om ofte vidtgående ændringer af samfundet, der kan adskille sig ret væsentligt fra de magthavende og/eller statsbærende partiers. Men som decideret undtagelse til den, oftest eksisterende samfundsorden og magthaverens (jeg anvender denne betydning af suverænitetsbegrebet, da det er mere nutidigt) beslutninger, ser jeg klarest hos EL og allertydeligst, når spørgsmålet vedrører krig. Her har EL bortset fra en enkelt fravigelse (Libyen) helt afvist at medvirke til krigshandlinger. Oftest i enegang, hvor beslutningerne modsat blev truffet med bredest mulige flertal.

Hvis jeg blot henholder mig til optælling af socialistisk ladede begreber i 2003-programmet nævnes ordet 'kapitalisme' og afledninger af dette begreb ca. 140 gange, mens ordet 'revolution' indgår 17 gange. I det 11 år senere principprogram er de to begreber decimeret til henholdsvis 74 og en enkelt gang – en forskel der måske også kan være betinget af, at det nyeste program er 12 sider kortere end det forrige. Men betyder det, at EL på de år er blevet mindre socialistisk end sine revolutionære? Mht. det første har jeg ikke umiddelbart fundet belæg herfor. Mht. det andet er det straks mere tvivlsomt. Ord alene gør det ikke (se appendiks med Preben Wilhjelm-interviewet).

Det følgende er ikke et udtømmende referat af de to principprogrammer. Således hæfter jeg mig alene ved det, der kan underbygge min tese om den iboende undtagelse. Dette skal derfor snarere forstås som en skitse, et rids af programmerne. Jeg vil begynde med 2003-programmet.

2003-programmet⁴⁴

⁴⁴ <http://enhedslisten.dk/principprogram>, set 23.05.2014

Allerede på første side, slår programmet fast, at kapitalismen undergraver demokratiet; og at det er demokratiet, partiet kæmper for, slås fast igen og igen gennem programmet: ”*Demokrati betyder for os folkets magt*”⁴⁵. I programmet påpeges nødvendigheden af klassekampen politisk, ideologiske og økonomisk mod det eksisterende samfundssystem mellem arbejderklasse, der udgør et klart flertal af befolkningen, men ikke ejer deres produktionsmidler, og borgerskab, der som ’juniorpartnere’⁴⁶ (begrebet nævnes flere gange i programmet) profiterer på det kapitalistiske samfund. Her har vi i den schmittske forstand ven-fjende-billedet; ikke i sig selv og alene som udtryk for noget grænseoverskridende i et globalt perspektiv, men som noget, der i høj grad også forekommer i samfundet. Programmet er også et forsøg på, at definere en strategi for selvsamme klassekamp. For EL er det et spørgsmål om styrkeforholdet mellem de forskellige klasser.

EL vil ikke afsværge kampen for socialismen på nationalt eller globalt plan, hvilket ville være en ”nederlagsstrategi”. Tværtimod antager EL, ”at den danske arbejderklases objektivt set har gode forudsætninger for at blive den ledende kraft i en socialistisk revolution”⁴⁷ – og de på trods af, ”at der i det kapitalistiske samfund er skabt en illusion om det enkelte menneskes virkeliggjorte frihed”⁴⁸. Det skyldes ifølge partiet, at kapitalismen ”tilsyneladende” er i stand til at give den enkelte mulighed for at udfolde sig gennem arbejde og forbrug, og hvor kollektive løsninger opfattes som en begrænsning for den enkeltes frie udfoldelse. På denne baggrund, hævdedes det, har der spredt sig en opfattelse af, at venstrefløjen står for ”systemtænkning” i modsætning til liberalisternes fokusering på den individuelle frihed. Altså at der skulle være en manifest forskel mellem frihed og fællesskab.

Blandt de krav, partiet fremsætter, er bl.a. afskaffelse af den private ejendomsret til jord og produktionsmidler, opløsning af militær og politi, lukning af Børsen, danske udmeldelse af EU, afskaffelse af landbrugsstøtten, WTO, IMF, Verdensbanken og nationalisering af bankerne m.v. Mht. militæret ligger heri, som tidligere anført, ELs undtagelse for at være en del af undtagelsestilstanden i tilfælde af krig. De øvrige punkter vedrører i højere grad spørgsmålet om en ændring af samfundsøkonomien.

”Som revolutionære socialister kæmper vi for at forandre historisk betingede strukturer som fungerer vilkårligt og undertrykkende”⁴⁹, og på samme side: ”En socialisme, der peger frem mod et klas-seløst/kommunistiske samfund”⁵⁰.

I de to ovennævnte afsnit, nationalt som international, fremgår det, at EL dels ser sig som et kæmpende revolutionært parti, dels på daværende tidspunkt gik ind for et større, kommunistisk fællesskab. Men også, at de ser på behovet for samfundsøkonomiske ændringer. Men det anførte ’krigsbegreb’ er ikke det samme og ej heller med det samme formål som Carl Schmitt gør sig til fortaler

⁴⁵ Ibid, s.23

⁴⁶ Ibid, s. 4

⁴⁷ Ibid, s.12

⁴⁸ Ibid, s.12

⁴⁹ Ibid, s.22

⁵⁰ Ibid, s.22

for. For ham er det en afgørelse, suverænen alene træffer på sit folks vegne. Omvendt må man medgive, at Schmitt, som jeg læser ham, ikke var tilhænger af overnationale myndigheder, som EU, WTO, IMF og Verdensbanken, hvoraf en del dog først kom til efter hans bøger udkom.

Og senere i partiprogrammet: *”Revolutionen, afskaffelse af kapitalmagten, er snarere begyndelsen end slutpunktet for den proces, der skal frigøre menneskeheden (...) Derfor vil en egentlig klassekamp i en lang periode fortsat være en væsentlig drivkraft i udviklingen (...) Det socialistiske samfund er ikke en statisk idyl, men en fortsat revolutionær proces (...) En demokratisk socialisme vil til enhver tid udformes af befolkningen i samtiden”*⁵¹.

Her går to begreber igen: Demokratiet og klassekampen. Begge dele er Schmitt afvisende over for. For såvel demokratiet som klassekampen bryder med suverænenes enemagt til at træffe de nødvendige beslutninger.

Og så kommer der en enkelt diskurs: *”Gang på gang, når ’nytænkende’ (borgerlige) filosoffer har erklæret arbejderklassen for ikke-eksisterende og klassekampen for død, er netop den samme, fundamentale klassekamp mellem arbejdere og kapitalejere blusset op på ny få år efter”*⁵².

Hvilke metoder vil EL så anvende i deres revolution? Herom hedder det bl.a.:

*”Da socialismen vil fjerne de økonomiske og politiske magthaveres magt og privilegier, kan den kun indføres i forbindelse med et revolutionært brud med kapitalismen og den herskende klasse under kapitalismen – borgerskabet”*⁵³. Senere hedder det: *”Socialismens eneste naturlige modstander er det borgerskab, der udgør en mikroskopisk del af befolkningen (...) Og en styrkeposition opnår man kun ved folkelig mobilisering, organisering, aktion, strejker, demonstrationer, ideologisk og kulturel kamp, civil ulydelighed osv.”*⁵⁴

Afslutningsvis i ovennævnte citat fremgår det, at EL i høj grad vil gribe til udenomsparlamentariske metoder. Disse beskrives ikke af Schmitt.

*”Derfor er det nødvendigt at gennemføre en revolution i betydningen af et gennemgribende systemskifte, hvor en mobiliseret og velorganiseret arbejderklasse og dens allierede fratager den herskende klasse de enorme magtmidler, den reelt bestyrer i dag”*⁵⁵.

Det ’gennemgribende systemskifte’ og den ’revolution’, EL forestiller sig er imidlertid ikke en her-og-nu-samfundsomvæltning. I dette afsnit har været nævnt en række overvejelser og metoder, som EL forestiller sig at gøre brug af. På intet tidspunkt nævnes dog muligheden for et voldeligt opgør med magthaverne. EL havde i 2003 et klart fjendebillede – det kapitalistiske samfund – der skal ændres i en mere demokratisk retning ifølge EL. Det er helt modsat Carls Schmitts billede, fordi han gik ind for et autoritært styre.

---

⁵¹ Ibid, s. 24

⁵² Ibid, s. 25

⁵³ Ibid, s.25

⁵⁴ Ibid, s. 26

⁵⁵ Ibid, s. 27

2014-programmet⁵⁶

Efter to års debat fik EL et nyt principprogram i 2014. Det er som nævnt kortere – og der er brug af færre, socialistisk ladede ord, dog betyder det ikke, at de helt mangler. Eksempelvis hedder det: *”Det er jagten på profit til de få, der kendetegner det kapitalistiske samfund, vi lever i”*⁵⁷. På samme side definerer partiet, hvad de mener med et socialistisk samfund: *”Et samfund, hvor demokratiet gælder alle dele af samfundet herunder økonomien, og hvor solidariteten omfatter alle”*. Dette samfund skal sikre et solidarisk fællesskab og frihed. Dette i modsætning til at kapitalismen står i vejen for frihed, tryghed og demokrati, at den skaber ulighed – *”et klassesamfund”*⁵⁸. Ifølge EL står det i modstrid med et reelt demokrati, fordi kapitalismen forhindrer folkestyre. Så vidt er der overensstemmelse mellem de to principprogrammer. Det samme er tilfældet med indholdet i det følgende citat, om end ordvalget er et lidt andet:

*”Den grundlæggende ulighed står i modsætning til et reelt demokrati, fordi alt for mange afgørende beslutninger bliver truffet af mennesker, som ingen har stemt på. Det er det, vi oplever, når finansmarkederne kan true lande og regeringer til at føre en politik til skade for almindelige mennesker. Kapitalismen er også kendetegnet ved, at demokratiet stopper ved indgangen til de private virksomheder, indenfor har medarbejderne lidt eller ingen indflydelse på, hvordan arbejdet organiseres, og hvordan fortjenesten fordeles og forvaltes”*⁵⁹.

Andre områder, hvor kapitalismen ’truer’ er i forhold til klima og miljø, men den fører også til kriser og arbejdsløshed: *”Kapitalismen præges af stadig tilbagevendende kriser, som fører til massearbejdsløshed, nedlæggelse af virksomheder, fattigdom og angreb på arbejdernes rettigheder”*⁶⁰ og *”i krisetider skærpes kapitalinteressernes forsøg på at forringe velfærd”*⁶¹.

Som nævnt optræder begrebet ’revolution’ kun en enkelt gang i det nye principprogram. I sin helhed lyder der:

*”Derfor arbejder vi for en grundlæggende forandring af vores samfund, hvor kapitalismen erstattes af et socialistisk demokrati. Det er det, vi kalder for en revolution. Med sådan en omvæltning overtager flertallet af befolkningen den faktiske demokratiske mulighed for at styre samfundet fra den minoritet, som i dag har den økonomiske magt”*⁶².

ELs definition af ’revolutionen’ er her mere neddæmpet end i det tidligere principprogram. Ganske vist tales om ”grundlæggende forandring” og ”omvæltning”, men da EL samtidig går ind for demo-

⁵⁶ <http://enhedslisten.dk/principprogram>, set 12.06.2014

⁵⁷ Ibid, s. 2

⁵⁸ Ibid, s. 3

⁵⁹ Ibid, s. 4

⁶⁰ Ibid, s. 5

⁶¹ Ibid, s. 6

⁶² Ibid, s. 14

krati og der intet forlyder om pludselige eller voldelige tiltag for at opnå selvsamme demokrati, synes den revolutionære tilgang stærkt afdæmpet.

EL kan dog ikke forudsige, hvordan sådan en omvæltning vil forme sig, men det er afgørende, ”at befolkningen tager magten over samfundets økonomiske centre” og at det kun kan ske gennem et flertal ”ved folkeafstemninger og fuldstændigt frie valg til repræsentative forsamlinger”⁶³ samt at de grundlæggende demokratiske frihedsrettigheder er ukrænkelige i alle situationer.

Igen – en understregning af den demokratiske tilgang gennem folkeafstemninger og frie valg. ’Revolutionen’ går den mere langsomme og pragmatiske vej via stemmeurnerne og ikke gennem op-hidsede folkemængder og blod i gaderne.

Partiet ønsker nedlæggelse af militær (men ikke politi modsat 2003-programmet), udmeldelse af NATO, EU, og IMF, afvikling af ’konkurrencestaten’, adskillelse af stat og kirke samt afskaffelse af kongehuset. I stedet skal der være tale om en demokratisk-republikansk styreform med sikring af basale frihedsrettigheder, herunder retten til arbejde. EL vil også sikre en ny grundlov, der muliggør overtagelse af produktionsmidler og naturressourcer gennem et flertal i Folketinget.

Her vil jeg igen lægge vægt på det anti-militaristiske, fordi jeg her ser det største brud, undtagelsen, fra den undtagelsestilstand, Schmitt forestiller sig. Set i det senere historiske lys vil EL *ikke* gå i krig og dermed ikke være en del af undtagelsestilstanden.

I eksemplet med EL vil jeg ud fra det foreliggende konkludere, at EL er et socialistisk, men ikke et egentligt revolutionært parti. Under alle omstændigheder har EL indbygget en *undtagelse* til en evt. opstået undtagelsestilstand – her forstået som krigen. Fjendebegrebet, dvs. kapitalismen og de, der profiterer af den, fremgår ligeledes klart. Når EL afviser den voldelige revolution, som Schmitt stort set ikke berører, kan man ligeledes spørge, hvorvidt revolutionen, det partiet kalder ”en grundægende samfundsforandring” og ”fælleseje”, opnås gennem stemmeurnerne? ’Revolution’, forstået som voldelig samfundsomvæltning, er der ikke (længere) tale om for ELs vedkommende.

Konklusion

Schmitt kan med en vis begrænsning fastholde sit suverænitetprincip og hermed retten til at afgøre undtagelsestilstanden. Fordi han som nævnt bl.a. er imod liberalisme, demokrati, menneskerettigheder og velfærdsideologier. Men begrænsningen ligger i, at hans begreber ikke er gældende uden for den ramme, han opsætter. Selv diktatoriske og ’fejlslagne’ stater vil opleve, at internationale myndigheder og organisationer fratager dem suveræniteten. Og det behøver ikke nødvendigvis kun at være i krigstilfælde.

Med de to eksempler er således min begrundelse for, at jeg finder Schmitts definition af suverænen alt for smal og at undtagelsestilstanden ikke er noget entydigt begreb. Men jeg sætter bl.a. også

---

⁶³ Ibid, s.14

spørgsmålstegn ved det manglende mål for krigshandlingen, afviser at magthaveren kan være uden fejl og at magten er en ubrydelig enhed.

Litteraturliste:

Giorgio Agamben: Undtagelsestilstanden, Forlaget Philosophia, 2009.

Thomas Hobbes: Leviathan, Informations Forlag, 2008.

Carl Schmitt: Det politiske begreb, Hans Reitzels Forlag, 2002, her udsendt i Gyldendals Bogklubber.

Carl Schmitt: Politisk Teologi & Romers katolicisme og politisk form, Informations Forlag, 2009.

Det internationale sundhedsregulativ (International Health Regulations) 2005 Uofficiel dansk udgave. https://sundhedsstyrelsen.dk/da/sundhed/planlaegning-og-beredskab/sundhedsberedskab/~/_media/C0D49B5A8D6A4BA0869D5EFFD1F244E7.ashx

(Set 20.12.2014)

Sikkerhedsrådsresolution 2177 (2014) <http://www.un.org/press/en/2014/sc11566.doc.htm>

(Set 20.12.2014)

WHO Statement: Statement on the 1st meeting of the IHR Emergency Committee on the 2014 Ebola outbreak in West Africa, 8. August, 2014.

<http://www.who.int/mediacentre/news/statements/2014/ebola-20140808/en/>

(Set 20.12.2014)